

Алла Лобанова, Александра Кузіор

РЕСУРСНА ОЩАДЛИВІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація

У науковій роботі проаналізовано одну з найважливіших проблем сучасного інформаційного суспільства – ресурсну ощадливість (ресурсозбереження). Розмежовано поняття «ощадливість», «заощадження», «ресурси», «ресурсозбереження», «ресурсоощадливість» та з'ясовано їх етимологію. Проаналізовано теорії щодо ощадливості та заощаджень, які існують в економічній науці, на основі чого виявлено основні наукові підходи (економічний, соціологічний, психологічний та культурологічний) до дослідження ресурсної ощадливості. Виявлено зміст, сутність, структуру та етапи ресурсної ощадливості як соціально-економічного явища та соціально-економічного процесу. Акцентовано увагу на основних особливостях ресурсозбереження в умовах сталого розвитку і в умовах російсько-української війни. Окреслено основні шляхи формування ощадливого виробництва та ощадливого повсякдення. Наголошено на необхідності формування в сучасних умовах культури заощадження (lean-культури) як нового підходу до споживання та розумних потреб. Обґрунтовано наукове положення про ресурсоощадливість як інструментальну цінність інформаційного суспільства, без якої неможлива реалізація доктрини сталого розвитку і розумний розвиток людства.

***Ключові слова:** інвайронментальна соціологія, інформаційне суспільство, цінність, сталий розвиток, ресурсозбереження, ресурсоощадливість.*

Annotation

The scientific work analyzes one of the most important problems of the modern information society – resource thrift (resource conservation). The concepts of "thrift", "savings", "resources", "resource conservation", "resource conservation" are delimited and their etymology is clarified.

Theories on frugality and savings that exist in economic science are analyzed, on the basis of which the main scientific approaches (economic, sociological, psychological and cultural) to the study of resource thrift are identified. The content, essence, structure and stages of resource frugality as a socio-economic phenomenon and socio-economic process are revealed. Attention is focused on the main features of resource conservation in the context of sustainable development and the Russian-Ukrainian war. The main ways of forming economical production and economical everyday life are outlined. The need for the formation of a culture of savings (lean-culture) in modern conditions as a new approach to consumption and reasonable needs is noted. The scientific position on resource conservation as an instrumental value of the information society, without which it is impossible to implement the doctrine of sustainable development and reasonable development of mankind, is substantiated.

Key words: *environmental sociology, information society, value, sustainable development, resource conservation, resource efficiency.*

Вступ

Людство увійшло в період понад необхідного обсягу використання природних ресурсів, зокрема корисних копалин, прісної води, лісів, флори та фауни. Масштаби нераціонального використання природних ресурсів досягли нечуваних обсягів, що загрожує виживанню людської цивілізації. Підтвердженням цього є реальні факти, які змушують задуматися над цією проблемою. Так, наприклад, підраховано, що одна людина за своє життя на побутові речі використовує деревини з близько 200 дерев; тільки у виді сірників жителі нашої планети щорічно спалюють 1,5 млн кубометрів деревини; кожна людина на Землі за рік використовує 1,5 млн літрів води; а на кожного жителя одного великого міста-мільйонника в середньому за рік приходиться 300-320 кг сміття, у країнах Західної Європи – по 150-300 кг, у США – по 500-600 кг; кожен городянин у США за рік викидає 80 кг папера, 250 металевих банок, 390 пляшок [9].

Промислове виробництво останніми десятиліттями у частині

використання природних ресурсів набуло також загрозливого характеру. Про це свідчить доповідь ООН-Довкілля «Глобальна екологічна перспектива 2019», яка була підготовлена Міжнародною групою із ресурсів у процесі вивчення тенденцій в галузі природних ресурсів та їх споживання, починаючи з 70-х років ХХ століття. В основних висновках цієї доповіді зокрема зазначається, що, *по-перше*, з 1970 року видобуток ресурсів збільшився більш ніж утричі, включаючи п'ятикратне збільшення використання нерудних матеріалів і на 45 % збільшилося використання викопних видів ресурсів; *по-друге*, видобуток і переробка матеріалів, палива і продовольства створює половину глобальних викидів парникових газів і є причиною втрати понад 90 % біорізноманіття та навантаження на водні ресурси; *по-третє*, до 2060 року глобальне використання матеріалів може подвоїтися і становити 190 млрд тонн (поточний показник – 92 млрд), а викиди парникових газів можуть збільшитися на 43 % [18]. Ще однією галуззю, яка споживає значну кількість ресурсів, є будівельна промисловість, що стрімко розвивається в сучасному світі. Найуживанішим будівельним матеріалом у світі і одночасно потужним джерелом утворення парникових газів є цемент – ключова складова бетону, який (згідно з нещодавно опублікованою доповіддю Чатем-Хаус) створює майже 8 % викидів вуглекислого газу. Процес виробництва бетону та глини (для цегли) включає енергомісткі процеси видобутку сировини, його транспортування і забезпечення джерел палива для нагріву печей. Будівельний пісок також видобувається нестійкими темпами, нерідко переважаючи його реальні потреби.

Загрозливою залишається проблема питної води. За прогнозами вчених, до 2025 року дві третини населення Землі відчуватимуть нестачу чистої води. Багато країн вже досягли граничних можливостей водокористування: споживання прісної води за останні півстоліття потроїлося. Понад 1 млрд людей на планеті не мають доступу до чистої питної води і ще 2,6 млрд відчувають нестачу води для потреб гігієни.

«Видобуток матеріалів є головною причиною зміни клімату і втрати біорізноманіття – проблеми, яка лише посилиться, якщо світ

не зробить термінових і системних реформ у галузі використання ресурсів», – застерігає Ніклас Хладберг, фахівець ООН-Довкілля зі зміни клімату [18].

Отже проблема дефіциту природних ресурсів, зокрема води є очевидною і загрозливою. Адже нераціональне природокористування призводить до виснаження (і навіть зникнення) природних ресурсів. Якщо продовжувати нераціональне природокористування, то незабаром джерела природних ресурсів просто спустошаться, що призведе до загибелі цивілізації й усього світу. А відтак виникає гостра потреба у пошуку і застосуванню інноваційних та ефективних технологій заощадження ресурсів, зокрема і енергетичних [13].

Світовим трендом останні п'ятдесят років є концепція сталого розвитку, яка спрямована на зміну стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання та на створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства. Основною метою цієї стратегії є збереження і відновлення природних ресурсів у масштабах, необхідних для повернення спільнот до меж господарської місткості біосфери.

Як відомо, термін «сталий розвиток» (sustainable development) вперше сформулювала прем'єр-міністерка Норвегії Г.-Х. Брундланд у звіті «Наше спільне майбутнє», який було підготовлено для ООН і опубліковано Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку у 1987 р. Вона визначала його як «розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [17, с. 626]. У цьому визначенні чітко виявилася стурбованість про майбутнє покоління, яке у спадок від покоління теперішнього може отримати забруднене повітря, збіднілі природні ресурси і знешкоджені географічні ландшафти. Більш того Г.-Х. Брундланд примусила людство не тільки звернути увагу на її занепокоєність ставленням до природного середовища, але й дослухатися до її меседжу, в якому пролунав заклик до пошуку спільних шляхів збереження довкілля шляхом зрівноваженого, а не прискореного і нищівного використання суб'єктами господарювання природного середовища. Відповіддю на її меседж і стала концепція сталого, тобто

зрівноваженого, стійкого, екологічного заощаджуваного розвитку.

Стрижнем концепції сталого розвитку є *ресурсна ощадливість* – явище, яке потребує свого теоретичного обґрунтування, дослідження змісту, структури, трендів в контексті сучасних умов глобального, регіонального та національного розвитку.

Отже, метою даної наукової розвідки є ресурсна ощадливість як одна з найважливіших інструментальних цінностей сучасного суспільства. Для досягнення мети, необхідно виконати наступні завдання: *по-перше*, виявити етимологію термінів «ощадливість», «заощадження», «ресурси», «ресурсозбереження», «ресурсоощадливість»; *по-друге*, проаналізувати наукові підходи та теорії щодо ощадливості та заощаджень; *по-третє*, виявити зміст, сутність, структуру та етапи ресурсної ощадливості в сучасних умовах і, *по-четверте*, уточнити методи і шляхи ресурсної ощадливості як інструментальної цінності та її ролі в інформаційному суспільстві.

Наукові підходи щодо розуміння змісту ощадливості та заощаджень

Перш ніж схарактеризувати наукові підходи до розуміння ощадливості та заощаджень, з'ясуємо етимологію термінів «ощадливість», «заощадження», «ресурси», «ресурсозбереження», «ресурсоощадливість». На перший погляд видається, що ці терміни є синонімами і позначають одну і ту ж саму річ, а саме збереження чогось. Однак етимологія цих термінів свідчить про те, що вони подібні, але не тотожні. Ощадливість в українському тлумачному словнику визначається як «бережне витрачання коштів, продуктів тощо, ощадність, бережливість, економність, економія» [31]. У Вікіпедії ощадність теж розглядається як синонім бережливості, економності, розважливості, тобто системи дій, що «призводять до помірної витрати будь-яких ресурсів; ощадливого витрачання, використання чого-небудь» [1]. Ощадливий – це той, хто «бережливо витрачає що-небудь, додержується економії» [24]. Отже, ощадливість, з одного боку – це властивість людини як суб'єкта

праці, тобто виробника і як споживача, а з іншого – це процес, у ході якого відбувається скорочення витрат (грошових чи інших ресурсів) на поточне споживання і повсякденне життя, натомість здійснюється їхнє збереження і відкладання на майбутнє – або для купівлі якихось побутових речей, або на лікування, або для підтримки дітей, або для куплі квартири тощо.

Заощадження у словнику української мови тлумачиться як «те, що збережене, не витрачене внаслідок дбайливого використання або як заощаджена, збережена від витрат сума грошей» [25]. В економічному словнику *заощадження* трактується як неспожита частина сукупного доходу [26]. У тлумачному словнику економіста знаходимо визначення заощаджень як «грошових вкладів фізичних осіб, населення в ощадбанки з метою отримання відсотків» [4, с. 135]. Отже, «заощадження» радше є економічною категорією, зміст якої розглядається або як збережені кошти, або як не втрачена частина доходу у будь-якій речовій формі.

Перш ніж визначити зміст понять «заощадження ресурсів» та «ресурсозбереження», з'ясуємо, що таке «ресурси». Термін «ресурси» походить від французького слова «ressource» і означає, *по-перше*, запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби, а *по-друге*, засіб, джерела, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності [27]. В економічній науці існує чимало різних класифікацій ресурсів. Наприклад, за фізичним змістом, за джерелом походження, за виробництвом, за призначенням, за характером використання, за способом споживання чи відтворення. Ресурси поділяються на природні, людські, технічні, фінансові, інформаційні. У загальному розумінні ресурси представляють собою «сукупність елементів, які можуть бути використаними людиною для життєдіяльності та залученими в процес праці для виробництва різноманітних споживчих вартостей, ... а в економіці – це реальні потоки й запаси всіх видів чинників, використовуваних суспільством» [2, с. 30].

Найбільш детальну класифікацію ресурсів національного багатства здійснили українські економісти Н. І. Верхоглядова і О. Б. Письменна, визначивши їх за такими ознаками, як:

- походження (первинні та вторинні);
- вичерпність (вичерпні та невичерпні);
- рівень вивченості (прогнозні, явлені та вивчені);
- доступність до використання (доступні, резервні та недоступні);
- характер використання (одноцільового та багатоцільового призначення);
- способи використання (споживані, застосовувані);
- можливість залучення до господарського обігу (дійсні (реальні) та можливі/потенційні);
- фізичний зміст (технічні, трудові, фінансові та інформаційні);
- активність (необоротні та оборотні);
- пасивність (власні, довгострокові та короткострокові залучені джерела їх формування);
- здатність до відтворення у природі (відтворювані та невідтворювані);
- поновлюваність (поновлювані, частково поновлювані та не поновлювані);
- рівень дефіцитності (недефіцитні, дефіцитні та високо дефіцитні) [2, с. 30].

Зрозуміло, що коли мова йде про ощадливість ресурсів в економічній сфері, то перш за все це стосується економії певних ресурсів, тобто заощадження проти встановленої норми матеріалів, сировини, палива, часу, фінансів на виробництво одиниці продукції або виконаних робіт і збереження їх для майбутнього використання. А коли маємо на увазі природні ресурси, то такі їхні ознаки, як поновлюваність та дефіцитність є пріоритетними у процесі ресурсозбереження. А відтак поняття «ресурсна ощадливість» означає процес збереження певних ресурсів: виробничих, фінансових, товарних, технічних, природних.

Особливе місце в інформаційному суспільстві посідають такі нематеріальні ресурси, як соціальний час та інформація. Чи підлягають вони збереженню і заощадженню так само, як і матеріальні речі? Щоб відповісти на це питання, з'ясуємо їх зміст і роль у суспільному житті.

Філософи розглядають соціальний час як «одну з фундаментальних категорій соціальної філософії, за допомогою якої здійснюється тлумачення соціальної динаміки її хронологічних вимірів» [32, с. 710]. А це означає, що соціальний час є різнорідним і різноякісним, незворотнім і односпрямованим (невпинність руху – від минулого у майбутнє, альтернативним і вірогідним (рух тільки у майбутнє), він не має фатально накресленого заздалегідь сценарію, він насичений багатоманітними версіями і альтернативами. А відтак накопичити його не можливо, проте заощадити його можна. Саме про це стверджують соціологи, які визначають соціальний час як «фундаментальну форму соціально-історичного існування людей і необхідну умову їх діяльності» [29, с. 439].

У соціологічному тлумаченні, соціальний час має такі характеристики, як тривалість, послідовність, повторюваність, одночасність, ритм. Предметом особливої уваги соціологів та економістів є *бюджет часу*, тобто вираження його ресурсності, а також вимір робочого та вільного від роботи часу. В інформаційному суспільстві люди навчилися вправно технологізувати та інтенсифікувати свою роботу, скорочувати робочі періоди, збільшувати вихідні від роботи дні. І в цьому аспекті соціальний час теж може підлягати ошадливості, збереженню як нематеріальної субстанції для особистісного розвитку. Тобто альтернативою необмежених робочих витрат часу є його збереження і заощадження суб'єктами праці для відпочинку, саморозвитку та самовдосконалення.

Інформація – теж особливий ресурс, який має особливу форму збереження та накопичення. В енциклопедії сучасної України інформація (від лат. *informatio* – роз'яснення) тлумачиться як «відомості, які передають усним, писемним та іншими шляхами за допомогою умовних сигналів і технічних засобів», а відтак вона розглядається у контексті її змісту, структурної організації, динаміки (процесів створення, передавання, сприйняття, використання, зберігання тощо)» [22]. Інформація в сучасному світі є одним з базових наукових понять, яке пов'язано з розвитком інформаційно-комунікативних технологій, інформаційних ресурсів, комп'ютерної

техніки. Як зазначає професор Б. Головка, інформація є «базовим ресурсом усіх суб'єктів соціальної дії, проте вона не безпосередньо детермінує соціальну дію, а лише створює інформаційне підґрунтя для формотворного вияву логіки мережі в усьому розмаїтті суспільних практик» [3, с. 121]. Як засвідчують соціологи, інформація є «атрибутом інформаційного (програмованого, постіндустріального) суспільства і базовим ресурсом сучасної людини» [14, с. 145].

Безумовно, інформація є основою інформаційного ресурсу, який, за визначенням Р. Марутян, в широкому значенні являє собою «важливий засіб, джерело соціального розвитку і прогресу, який актуалізується в людській діяльності та ефективно використовується як інструмент соціальних перетворень», а у вузькому є «продуктом виробництва і обміну, об'єктом протиборства і суперництва, сировиною для цілеспрямованої (доцільної) соціально-економічної діяльності людини, під час якої створюється інформаційний (інтелектуальний) продукт і задовольняються потреби та інтереси людини» [16, с. 98]. Дослідниця відносить до інформаційних ресурсів держави людину, знання, інформацію, засоби обробки та поширення інформації (ЗМІ, інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), інформаційні агентства і мережі, комп'ютерні банки даних), а зміст інформаційного ресурсу пропонує розглядати як систему чи сукупність засобів задоволення інформаційних потреб людини.

Отже, інформація як ресурс актуалізується тільки тоді, коли вона оприлюднена і використана людьми у певній сфері діяльності, а також збережена на відповідних носіях: друкованих, аудіо, відео та інших. Звісно, що інформаційний ресурс накопичується, однак його накопичення має іншу мету, ніж накопичення матеріальних ресурсів, про які йде мова у даній роботі. Якщо збереження матеріальних ресурсів сприяє їх економії з точки зору збереження довкілля, розумного використання для споживання і збереження для майбутніх поколінь, то збереження інформації сприяє інтелектуальному розвитку суспільства, удосконаленню його технологізації, комп'ютеризації. А відтак його розповсюдження та поширення є однією з головних функцій суспільства.

Таким чином, уточнення понять «ресурси», «ощадливість»,

«ресурсощадливість», «заощадження» і «ресурсозбереження», дає можливість стверджувати, що у економічному дискурсі *заощадження* є тотожним поняттю «ресурсозбереження». Якщо термін «заощадження» використовується для позначення доходу населення, який не використовується у поточному житті і зберігається для майбутнього, або певної частини капіталу: виробничого, товарного та грошового, який нагромаджується у процесі скорочення споживання, то термін «ресурсозбереження» стосується безпосереднього скорочення обсягів використання різноманітних ресурсів у процесі виробництва та побутового споживання.

Проблема ресурсозбереження найбільш гостро постала у другій половині ХХ століття, однак спроби наукового обґрунтування змісту та причин оощадливості з'явилися значно раніше у економічному дискурсі і стосувалися заощадження перш за все капіталу – виробничого, товарного і грошового.

Першим, хто спробував визначити зміст категорії «ощадливість», був А. Сміт (1723-1790), який у своїй книзі «Дослідження про природу і причини багатства народів» розкрив місце, роль і значення заощаджень для економічного зростання. Відповідно до поглядів А. Сміта, заощадження є неспожитими частинами доходів різних класів суспільства: заробітної плати – робітників, ренти – землевласників і прибутку – підприємців, між тим провідну роль у цьому процесі відіграє оощадливість буржуазії. Економіст був переконаним у тому, що оощадливість є базою для нагромадження капіталу, так як завдяки цій властивості власників і працівників скорочуються витрати на виробництво і створюється основа для зростання капіталу, а відтак для подальших інвестицій в виробництво. Саме А. Сміту належить неологізм «людина економічна», що трактувався ним як особа, «що наділена егоїзмом і прагнуча до все більшого накопичення багатства» [8] і завдяки йому активізувалася увага економістів до пошуку відповідей на запитання: у чому полягає зміст і характер оощадливості та заощаджень; яка їх природа; яку роль вони відіграють у економічних процесах. Відповіді на ці запитання намагалися дати Т. Мальтус (1766–1834), Н. Сеніор (1790–1864), Дж. Мілль (1806–1873), А. Маршал (1842–1924),

Дж. Кейнс (1883–1946), Р. Харрод (1900–1978), І. Фішер (1867–1947), Ф. Модільяні (1918–2003) та ін.

Т. Мальтус, подібно А. Сміту, розглядав заощадження як «прирощення доходу в капітал» і дійшов висновку, що має існувати деяка оптимальна схильність до заощадження, яка забезпечує рівновагу між споживанням і нагромадженням капіталу. Англійський економіст Н. Сеніор у працях «Основні начала політичної економії» (1836) та «Листи про фабричне законодавство» (1837) представив *теорію стримування як теорію пропозиції заощаджень*, яка насправді не зіставляла ошадливість із попитом на інвестиції. Термін «стримування» означав жертву, що принесена в ім'я створення капіталу, – заощаджуючи, людина додає цінності своєму майну, а цього можна досягти лише стримуванням від споживання поточного доходу від своєї власності [6].

Ідею Н. Сеніора про заощадження як «утримання від споживання сьогодні задля вигоди у майбутньому» у своїх працях розвинув Дж. Мілль і уважав, що це залежать від двох чинників: величини фонду, з якого можна заощаджувати, та схильності до заощадження. У свою чергу, схильність до заощадження залежить від загального рівня розвитку суспільства, його стабільності, невизначеності або передбачливості щодо майбутнього, рівня турботи про інших людей.

Інший британський економіст Дж. Гобсон у роботі «Промислова система» (1910) обґрунтовував, що заощадження спричиняють виробництво додаткової кількості різних видів капіталу. Заощаджений дохід витрачається на виробничі блага. Водночас Дж. Гобсон зазначав, що хоча збільшення заощаджень вигідне кожному індивідові, загалом існує певна межа обсягу корисних заощаджень, які може зробити суспільство [8].

У ХХ столітті економісти Дж. Робертсон, А. Маршал, Дж. Кейнс, Р. Харрод, І. Фішер, Ф. Модільяні та інші пов'язували заощадження з інвестиціями, накопиченням капіталу, а також з індивідуальною економічною поведінкою споживачів.

Наприклад, Дж. Робертсон вважав, що сьогоденне споживання залежить від учорашнього доходу, а завтрашнє – від сьогоденного,

тобто для зростання доходів необхідно зменшити споживання, а збільшити інвестування, а відтак робити заощадження у вигляді збільшення інвестицій. У цьому ж руслі розглядав заощадження і А. Маршал, який вважав, що люди здебільшого вважатимуть за можливе відмовитися від деякого задоволення сьогодні задля гарантованого отримання його в майбутньому.

Важливою у наукових поглядах А. Маршала є ідея про те, що рівень зростання заощаджень залежить від різноманітних економічних і соціальних факторів, які визначають схильність економічних агентів до збереження грошей, і чинники, від яких залежить величина заощаджень. До них належать як культурно-історичні традиції й мотивації, так і розмір ставки відсотка на заощадження [8].

Особлива заслуга у розробці теорій споживання і заощадження належить англійському економісту Дж. Кейнсу, на думку якого, розмір інвестицій безпосередньо залежить від розміру доходів домогосподарств, а дохід, своєю чергою, можна визначити двома шляхами: як суму споживання та заощаджень або як суму витрат на споживчі блага та інвестиції [20, с. 74]. У своїй відомій праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» він розглядає заощадження як залишок доходу після здійснення витрат на споживання, яке забезпечує звичний стандарт добробуту [11, с. 151]. Варто звернути увагу на висновок Дж. Кейнса про те, що чинниками формування заощаджень є норми суспільної поведінки, у той час як процесу інвестування – очікувані доходи від капіталовкладень і ставка процента.

У теорії заощадження Р. Харрода наголошується на тому, що людина оцінює обсяг свого ймовірного доходу та ймовірних потреб у майбутньому й виділяє в заощадженнях дві складові: заощадження, спрямовані на задоволення власних потреб упродовж життя, і заощадження, що передаються в спадок. Особисті заощадження спрямовуються на забезпечення майбутньої стабільності й нейтралізацію непередбачених життєвих обставин. На його думку, щорічний економічний зріст прямо пропорційний нормі заощаджень і обернено пропорційний коефіцієнту капіталоємності. Оскільки даний

коефіцієнт є величиною постійною, то для прискорення економічного зростання необхідно стимулювати заощадження, що є основним джерелом капіталоутворення [30]. Р. Харрод висловив переконання у тому, що не зважаючи на стабільність суспільства, люди все одно будуть робити заощадження для нащадків, хоча їх обсяг у кожному наступному поколінні буде знижуватися.

В теоріях заощадження та споживання І. Фішера, М. Фрідмена та Ф. Модільяні визначаються мікро- і макроекономічні чинники, під впливом яких відбувається споживання та здійснюються заощадження. Згідно з теорією І. Фішера, заощадження варто поділити на заощадження поточного й майбутнього періоду, оскільки людина в різні періоди життя може заміщувати певну частку споживання в поточному періоді на зростаюче споживання в майбутньому, тим самим змінюючи обсяги споживання і відповідно обсяги заощаджень. Натомість Ф. Модільяні, аналізуючи поведінку людей, яка пов'язана із заощадженнями, звернув увагу на те, що періоди низьких і високих доходів протягом життя людини не випадкові, тому розмір заощаджень може змінюватися впродовж життя людини, більш того людина може його прогнозувати. Тому заощадження залежать від доходів людини, її трудової активності, передбачуваної тривалості життя, від рівня очікуваних майбутніх доходів, від ступеня вірогідності настання непередбачених подій і від наявності можливості страхування [8].

Американський економіст Р. Холл розробив теорію раціональних очікувань щодо до аналізу заощаджень і споживання. Відповідно до цієї теорії, заощадження залежать від інформації, яку отримують люди щодо результатів їхньої оплати праці: при її збільшенні, вони збільшують заощадження, а при зменшенні – зменшують і споживання і заощадження [12, с. 117].

Особливе місце в економічному дискурсі щодо заощаджень посідає біхевіористська (поведінкова) економічна теорія, згідно з якою на прийняття людьми економічних рішень щодо споживання чи заощадження впливають психологічні чинники, а саме самоконтроль витрат, здатність до оптимізації розподілу ресурсів упродовж життя та ін.

Таким чином, аналіз наукових підходів та теорій щодо заощаджень, свідчить про неоднозначність тлумачень їх природи та чинників. Одні розглядали *заощадження* як частину грошових доходів, що не була використана для поточних споживчих потреб, другі – як ту частину доходу, яка інвестувалася у предмети довгострокового споживання, а треті – як нагромаджувану частку грошових доходів, призначених для задоволення потреб у майбутньому.

Українська дослідниця О. Косточка, проаналізувавши генезис та еволюцію теорій заощадження, зазначила, що науковці багато століть поспіль досліджують сутність та різні аспекти заощаджень і досі не дійшли до єдиного трактування цієї економічної категорії [12, с. 117].

Розгляд різноманітних теорій та наукових підходів, на нашу думку, уможливорює виокремлення декількох підходів до розуміння змісту ресурсної оощадливості або ресурсозбереження:

1) *економічний підхід*, відповідно до якого ресурсозбереження – це соціально-економічні відносини суб'єктів трудової діяльності щодо невикористання певної частини будь-яких ресурсів (грошей, речей, товарів, активів, природних копалин тощо) у поточному споживанні (виробничому чи побутовому) з метою їх збереження для власного майбутнього використання або для майбутніх поколінь;

2) *соціологічний підхід* орієнтується на розуміння ресурсної оощадливості як чинника, що формує соціальні очікування суб'єктів підприємницької діяльності та населення щодо підтримки досягнутого у поточний період рівня розвитку виробництва чи стандарту життя у майбутньому за умов бережливого та розумного витрачання доходів та ресурсів у теперішній час;

3) *психологічний підхід* полягає у тому, що зміст ресурсної оощадності виявляється у здатності людини мотивувати себе і своїх близьких чи колег на такі економічні, трудові чи побутові дії, які сприяють збереженню певної частини ресурсів (фінансових, товарних, виробничих, природних тощо) і створення за будь-яку ціну недоторканого запасу (частини доходів) до певного часу для забезпечення себе у майбутньому житті від можливих загрозливих для більш-менш нормального проживання обставин, а подекуди і для

виживання;

4) *культурологічний підхід* дозволяє інтерпретувати зміст ресурсної ощадливості через історичні контексти як традиційного, так і сучасного суспільства. У традиційному суспільстві існувала нестача продуктів і товарів через війни, недостатній розвиток їх виробництва, часті посухи і т. п. Саме тому кожна родина намагалася відкласти щось на «чорний день», щоб прокормити дітей і вижити. У сучасному суспільстві, незважаючи на більш-менш стабільний стан забезпечення товарами першої необхідності, люди все-одно намагаються відкласти певну частину своїх доходів для майбутнього. Особливо яскраво це виявилось у період пандемії Covid-19, коли практично вперше за останні десятиліття у багатьох країнах під час карантину призупинили свою роботу тисячі підприємств, що спричинило зміну споживацької і виробничої поведінки людей в бік збільшення заощаджень ресурсів і доходів, або їх більш розумного використання.

***Ресурсна ощадливість як соціально-економічний процес:
зміст, сутність, структура та етапи***

Виокремлення підходів до дослідження ресурсної ощадливості сприяє спробі з'ясування її сутності. Звісно, що сутність явища є важко пізнаваною в цілому, оскільки вона, як зазначав І. Кант, є «річчю в собі». З філософської точки зору сутність є категорією онтології, що позначає внутрішнє, а саме «сукупність істотних властивостей предмета, без яких він існувати не може» [32, с. 623].

Ресурсна ощадливість як явище і як властивість людей (споживачів, виробників) не може існувати без внутрішніх зв'язків між здатністю людини виявляти наявні ресурси та їх використовувати; між вмінням отримувати чи заробляти доходи (грошові, товарні, виробничі тощо) і витратити їх; між виробництвом матеріальних благ та їх споживанням; між діями людини, спрямованими на витрачання свого багатства та вмінням заощаджувати його, створюючи певний резерв, і передавати у спадок; між бажанням «жити тут і тепер», витрачаючи все зароблене і

розумінням необхідності забезпечити своє майбутнє і майбутнє своїх дітей, заощаджуючи свої ресурси.

Тобто *сутність ресурсної ощадливості людини* (групи людей, трудового колективу) криється у екзистенційній природі людині, яка виявляється у тому, що людям у своїй більшості властиво в силу історичних, соціальних, психологічних, економічних, культурних обставин замислюватися у той період свого життя, коли вони мають більш-менш стабільні та задовільні доходи (активи) чи грошові надходження, про своє майбутнє існування, а відтак і про забезпечення його від ризиків чи скрути. Якби важкі часи не переживали люди, вони все одно вірять у те, що життя триватиме і прагнуть полегшити свої життєві обставини у майбутньому. Саме тому вони намагаються не витратити усе зароблене, а частину з нього відкласти у вигляді заощаджень або для себе, або для своїх нащадків.

У сфері підприємницької діяльності *сутність ресурсної ощадливості* виявляється у внутрішньому співвіднесенні здатності суб'єктів підприємницької діяльності до витрачання ресурсів для виробництва матеріальних благ і надання послуг і умотивованої потреби зберігати та нагромаджувати частину свого доходу для авансування у майбутній розвиток своєї фірми чи підприємства або у свій особистий чи сімейний.

Ресурсна ощадливість є одночасно і соціально-економічним явищем і соціально-економічним процесом. Як соціально-економічне явище вона виявляється (і її можна споглядати) у різних сферах людського життя, як у побуті, так і у економічній сфері, оскільки заощадження ресурсів (фінансових, товарних, виробничих, природних) властиве хоча і різною мірою, проте абсолютній більшості суб'єктів трудових відносин. Ці заощадження (збереження) мають цілком визначений і реальний вигляд, хіба що за винятком електронних грошей та криптовалют. Ресурсоощадливість, вірніше її масштаби можуть змінюватися, розвиватися відповідно до тих змін, які відбуваються як в економічній системі суспільства, так і в доходах конкретного підприємства чи конкретної сім'ї. І в цьому аспекті вона розглядається як соціально-економічний процес, оскільки властива соціальним суб'єктам (споживачам, виробникам) і стосується

результатів соціально-економічних відносин, які складаються у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг. Як *соціально-економічний процес ресурсна ощадливість* має свої складові: суб'єктів, об'єктів ощадливості, етапи заощадження (початок, проміжний етап, кінець), тобто період (час), а також форми збереження і накопичення ресурсів. І в цій своїй структурі¹ ресурсна ощадливість тотожна ресурсозбереженню. Доречно у цьому контексті звернути увагу на думку економістів, які розглядають ресурсозбереження як організаційну, економічну, науково-технічну, практичну та інформаційну діяльність, яка «супроводжує усі стадії життєвого циклу об'єктів і спрямована на забезпечення мінімальної витрати речовини та енергії на одиницю кінцевого продукту, враховуючи існуючий рівень розвитку техніки і технології та найменший вплив на людину і природні системи» [5, с. 11]. Дійсно, слухна думка. Однак зауважимо, що діяльність – це більш широке і занадто об'ємне явище, ніж процес. Саме тому ми розглядаємо ресурсну ощадність і ресурсозбереження як соціально-економічний процес, що дає можливість більш точно схарактеризувати його структуру і складові.

У ролі суб'єктів *ресурсоощадливості* може виступати як споживач, так і виробник, як продавець, так і покупець, як організація, так і фірма, як підприємницька, так і державна структура. Тобто кожний громадянин як персоніфікована особа, так і будь-який суб'єкт соціально-економічних відносин, зокрема державні та комерційні інституції, можуть накопичувати певні ресурси (грошові, товарні, виробничі тощо) для убезпечення себе, чи своїх дітей, чи свого підприємства у майбутньому життєіснуванні.

Особливим суб'єктом *ресурсоощадливості* виступає держава. На рівні законодавчої влади сформована нормативна база щодо збереження ресурсів в державі, в усіх її сферах, відповідно до якої функціонують усі її підсистеми, зокрема економічна, екологічна,

¹ Структура (лат. *structura* – будова, розміщення, порядок) – це «спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність; внутрішня будова чого-небудь» [32, с. 611].

виробнича і соціальна. Основним законом, який регулює відносини людей щодо збереження природних ресурсів, зокрема і корисних копалин, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», у якому визначено правові, економічні та соціальні основи організації охорони природи в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. У преамбулі Закону зазначено, що «охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров’я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів» [7]. Як бачимо, цим Законом визначається основне завдання, яке стоїть перед усім українським суспільством – це регулювання відносин у галузі охорони, використання, відтворення і збереження природних ресурсів, а відтак і корисних копалин, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних багатств.

Активними суб’єктами ресурсозбереження є приватні та державні підприємства, які функціонують у різних сферах виробничої діяльності. Перед ними щоденно стає проблема ефективного та раціонального використання ресурсів, вирішення якої спрямовується на ресурсозабезпечення. Як стверджують експерти, існуючі нині системи промислового виробництва характеризуються неефективним використанням ресурсів, води та енергії. Менше 10 % від обсягу видобутих ресурсів використовується для виготовлення кінцевої продукції. Багато підприємств, особливо в країнах, що розвиваються, споживають більше сировини, енергії та води, ніж того вимагають виробничі процеси. Це відбувається внаслідок використання застарілих і неефективних технологій та неприйняття відповідної системи управління [33, с. 17].

Ресурсозбереження на підприємствах відбувається виключно за рахунок використання ними ефективних матеріалоємних технологій, зменшення витрат сировини на одиницю виготовленої продукції, повторного використання відходів виробництва, економії енергії, переходу на альтернативні види енергії.

Об'єктами ресурсоощадливості, звичайно, є ресурси, які існують у будь-якій формі: речовій, технічній, виробничій, товарній, грошовій, інформаційній та іншій і використовуються у процесі трудової діяльності людей. До них в умовах сучасного інформаційного суспільства, у першу чергу, відносяться:

а) *природні ресурси*, тобто усі компоненти природного середовища, що використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб людини і суспільства (мінеральні, кліматичні, водні, рослинні, ґрунтові, тваринного світу), а також ресурси промислового виробництва, енергетичні ресурси (горючі корисні копалини, гідроенергоресурси, біопаливо, ядерна сировина), неенергетичні ресурси (мінеральні, водні, земельні, лісові, рибні ресурси), ресурси сільськогосподарського виробництва (агрокліматичні, земельно-ґрунтові, рослинні ресурси - кормова база, води зрошення та водопою);

б) *економічні ресурси* – сукупність матеріальних і нематеріальних факторів та засобів, що забезпечують функціонування й безперебійний процес суспільного виробництва і відтворення, які поділяються на природні (сировина, геофізичні ресурси тощо), труд (людський капітал), капітальні (фізичний капітал), інформаційні (документи та ін.), фінансові (капітал у грошовій формі); обігові кошти, підприємницькі здібності [10].

Ресурсоощадливість (ресурсозбереження) як соціально-економічний процес має свій початок, проміжний період і кінець, тобто певні етапи здійснення заощаджень. Коли мова йде про заощадження ресурсів на підприємстві, то зрозуміло, що його процес може розпочинатися одразу від початку запуску виробництва, а може через деякий час. Тобто початок ресурсної оощадливості диктується станом виробництва, попитом на продукцію і залежить від цілей

підприємства, його здатності виробляти конкурентну продукцію з найменшими витратами.

У домашніх господарствах заощадження ресурсів залежить від рівня отриманих доходів: при низьких доходах важко заощаджувати грошові ресурси, а коли доходи збільшуються, то звісно збільшуються і заощадження. Але їх рівень залежить від особистих властивостей людини, рівня її потреб, умов життя, життєвих нахилів, звичок до економії (витрат) тощо. Тобто власники домогосподарств можуть розпочати зберігати ресурси у будь-який час, але за умов їх наявності у більшій кількості, ніж потрібна для забезпечення першочергових потреб, адже заощадження дорівнюють різниці між доходом і споживанням.

Ресурсозбереження – процес тривалий, він не обмежується певним терміном, а властивий усьому циклу виробництва і трудовому і післятрудоваму житті людини. Його припинення (закінчення) обумовлюється низкою чинників, до яких доречно віднести на підприємстві: зменшення рентабельності виробництва, а відтак і зниження прибутків, банкрутство підприємства або будь-які інші форс-мажорні обставини, наприклад карантинні заходи, як було в період Covid-19 чи військові дії, які є наслідком російської агресії в Україні. У домашніх господарствах процес збереження ресурсів затухає, коли знижуються доходи членів родини, або ж припиняються взагалі. Відтак розпочинається період витрачання збережених засобів (речей, грошей або інших активів).

Окрема тема – процес збереження ресурсів в умовах сталого розвитку. Згадаємо, що доктрина сталого розвитку своєю метою має раціональне використання природних ресурсів для того, щоб забезпечити майбутні покоління сприятливими умовами для життя. Тому центральною ідеєю доктрини сталого розвитку є ресурсна ощадливість в усіх сферах і на усіх рівнях життя суспільства і конкретної людини: на соціетальному, груповому, родинному і особистісному. Без ресурсозбереження практично неможливе виживання людства в умовах нищівного використання природних багатств: водойм, лісів, корисних копалин тощо.

Отже, ресурсна ощадливість (ресурсозбереження) – тренд

світового розвитку, який орієнтує суспільство і кожного індивіда переглянути свої доходи, витрати, в цілому стиль і образ життя і зорієнтуватися на розумне і раціональне використання наявних ресурсів, їх заощадження і збереження на особистісному рівні – для нормальних стандартів життя у похилому віці або для допомоги нащадкам, на рівні підприємства – для продовження життєвого циклу виробництва, а на рівні суспільства – для збереження ресурсів для майбутніх поколінь. І в цьому аспекті ресурсна ощадливість виступає як цінність, як інструмент для сталого розвитку.

Ресурсоощадливість як інструментальна цінність в інформаційному суспільстві

Ресурсна заощадливість найбільш активно почала досліджуватися у другій половині ХХ століття, коли очевидними стали руйнівні наслідки для природи від нераціонального використання її ресурсів. А відтак проблема ресурсозбереження стала однією з найголовніших, зокрема і в умовах реалізації доктрини сталого розвитку. Інформаційне суспільство розкрило широкі можливості для запровадження різноманітних енергомістких технологій, які сприяли зменшенню видобутку природних копалин, збільшенню ресурсозаощаджень, які найчастіше в економічній науці розглядаються або як частина ресурсів, що не була використана для поточних споживчих потреб, або як частина доходу, яка не витрачалася на поточне споживання і нагромаджувалася для використання для задоволення потреб у майбутньому.

Відповідно до економічного дискурсу *ресурсну заощадливість* доцільно розглядати як соціально-економічний процес збереження та нагромадження певної частини природних, фінансових, технологічних, товарних та інших ресурсів для забезпечення потреб домогосподарств, підприємств та суспільства у майбутньому.

У технологічному розумінні *ресурсоощадливість (ресурсозбереження)* розглядається як комплекс заходів щодо заощадження і раціонального використання сировини, матеріалів, палива і енергії в промисловості, будівництві, агропромисловому

комплексі і зниження на цій основі ресурсомісткості продукції. Це один з основних напрямів інтенсифікації виробництва.

Шляхи вирішення проблем ресурсозаощадження різноманітні. Перш за все це надбання інформаційного суспільства, а саме широке використання новітньої техніки і технології, сучасних організаційних форм, дійового економічного механізму.

До основних напрямів ресурсозаощадження належать:

1) нарощування прогресивних зрушень в структурі виробництва, випереджувальний ріст обробних галузей та наукомістких виробництв у порівнянні з паливно-сировинними галузями, підвищення питомої ваги менш матеріало-, метало- та енергомістких виробництв;

2) розроблення та освоєння ресурсозаощадливих технологій, які створюються на базі або удосконалення існуючих шляхом заміни їх окремих елементів на прогресивніші (ресурсозаощаджуючі), або переходу до принципово нових технологічних систем;

3) зниження матеріаломісткості виробництва (продукції). Причому ефект економії ресурсів складається не тільки з вартості заощаджених сировини, матеріалів, енергоресурсів, а також із скорочення витрат на їх транспортування, зберігання, оброблення, видобуток сировини тощо;

4) зниження енергомісткості продукції, яка включає комплекс заходів щодо раціонального використання і заощадження всіх видів енергії (палива, теплоенергії, електроенергії) на всіх стадіях технологічних переділів від видобутку, виробництва, транспортування і виробничого споживання [23].

Першим практичним прикладом заощадження ресурсів стало «Ощадливе виробництво» – це американська назва виробничої системи Toyota, творцем якої є всесвітньо відомий японський інженер та підприємець Т. Оно. Він розпочав перші спроби оптимізації ще в 1950-х роках. Перед ним стояло завдання – працювати ефективно, створюючи безліч різних моделей, коли попит на них невисокий. Так з'явився термін *lean* (ощадливий) – його запропонував Дж. Крафчик, один з американських консультантів. Згідно з *концепцією ощадливого виробництва*, всю діяльність підприємства можна класифікувати так:

операції та процеси, що примножують цінність для споживача, і такі, що цього не роблять. Отже, все, що не примножує цінності, класифіковано як витрати-збитки – цього слід позбутися [21].

Як зазначає українська професорка Т. Смовженко, сьогодні ощадливе виробництво є практикою майже 100 % японських компаній, 72 % компаній США, 56 % Великобританії, 55 % Бразилії, 42 % підприємств Мексики, тоді як в Україні таких одиниці [28].

В умовах російської агресії в Україні гостро постала проблема заощадження енергоресурсів не тільки на рівні промислових підприємств, але й на рівні домашнього господарства.

Ресурсну заощадливість на рівні домашнього господарства можна розділити на чотири напрями:

- заощадження ресурсів: води, газу, тепла тощо. Для цього потрібно просто відкоригувати побутові звички та здійснити прості заходи, наприклад, налагодити крани та встановити тепловідбивні екрани за радіаторами;
- утеплення приміщення, наприклад, заміна чи заклеювання вікон, проведення теплоізоляції даху, модернізація системи вентиляції тощо;
- встановлення приладів обліку, що дозволить платити лише за спожиті ресурси;
- перехід на більш сучасні, енергозберігаючі та альтернативні джерела енергії та системи комунікацій, наприклад, заміна газового котла твердопаливним за допомогою програми державного кредитування, і встановлення вітрогенераторів.

В Україні у повоєнний час гостро повстане проблема оцінки збитків, які нанесла російська агресія ресурсному багатству країни. Тому посилаючись на праці українських економістів, окреслимо основні шляхи ресурсоощадної діяльності:

✓ розроблення державних, регіональних і місцевих програм ресурсозбереження та проведення оцінки їх соціоекологоекономічної ефективності і визначення механізмів та інструментів реалізації;

✓ впровадження комплексу економічних важелів із метою заохочення застосування ресурсозберігаючих процесів у виробництві

та споживанні;

✓ формування та стимулювання розширення попиту на продукцію ресурсозберігаючого спрямування;

✓ розвиток регіональної інфраструктури ресурсозбереження, що сприяє створенню нових робочих місць у сфері послуг;

✓ розширення мережі енергосервісних компаній, підприємств, які виготовляють ресурсозберігаюче устаткування та продукцію, установ, які фінансують ресурсозберігаючу діяльність;

✓ розширення виробництва ресурсозберігаючої продукції;

✓ стимулювання переробки та знешкодження відходів виробництва шляхом застосування економічних важелів для вирішення цих проблем;

✓ активізація інвестиційної діяльності в регіонах і створення умов для підвищення інвестиційної привабливості деяких господарських об'єктів;

✓ активізація інноваційної діяльності шляхом створення та функціонування інноваційних структур і розроблення та впровадження концепцій технополісу на території областей;

✓ формування системи багаторівневого фінансування ресурсозберігаючої діяльності;

✓ формування системи моніторингу ресурсозберігаючої діяльності на регіональному рівні;

✓ активізація екологічної освіти і виховання та ідеологічне забезпечення процесів ресурсозбереження [19; 5, с. 56-57].

Ощадливе суспільне виробництво і ощадливе повсякденне життя неможливе без відповідної культури ресурсозбереження: природних копалин, мінералів, води, палива, енергії, мінеральних добрив, рослинності тощо, без свідомої орієнтації людей на ощадливу поведінку як у сфері трудової діяльності, так і у сфері побуту, без розуміння деструктивності нераціонального використання природних багатств. Економія ресурсів, їх розумне використання – одна з базових моральних настанов людської поведінки і діяльності. Тому, головне в *lean-культурі* – це людський фактор, колективна робота по формуванню нового екологічного мислення щодо ставлення до природних ресурсів і економічних благ. Істотну підтримку цьому

надає емоційний інтелект людей як працівників і певна корпоративна культура у сфері економіки.

До основних ідей ресурсної заощадливості як на рівні держави, так і на рівні підприємства чи домашнього господарства можна віднести наступні:

- ✓ економію, чіткий розрахунок тих ресурсів, які потрібні для виробництва чи споживання;
- ✓ моральну якість, яка свідчить про дбайливе ставлення людей до матеріальних і духовних благ;
- ✓ бажання і вміння розумно розпоряджатися своїм майном і душевними силами;
- ✓ розуміння достатності необхідного і надлишку розкішного [28].

Ресурсоощадливість є належним і бажаним явищем у сучасній виробничій сфері, оскільки розум людини спрямовується на створення таких розумних технологій і таких виробництв, які б уможливили економію та раціональне використання природних ресурсів, особливо у великих промислових регіонах, наприклад, таких, яким є Криворіжжя – один з найбільших залізородних басейнів не тільки України, але й Європи [15].

Раціональне використання ресурсів та їх збереження є *бажаним і належним* і в побутовій сфері, що потребує формування нової ресурсозберігаючої культури споживання. Бажаність і належність явища свідчить про його цінність для суспільства². Як стверджують філософи, цінності мають у собі спонукальний чинник, вони відіграють важливу роль у перетворенні реальності, вони є підставою для колективних та індивідуальних дій, вони сприяють об'єднанню людей для спільної діяльності по збереженню культури, націй, цивілізацій чи навіть людства [32, с. 708].

А відтак ресурсоощадливість є особливою *інструментальною цінністю*³ сучасного інформаційного суспільства, оскільки виступає

² Цінність – термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [32, с. 708].

³ Інструментальні цінності - засоби та інструменти, що пов'язані з методами досягнення цілей (М. Рокич).

ефективним і базовим засобом та інструментом для досягнення спільної мети одночасно усіх суб'єктів соціально-економічних відносин у суспільстві: споживачів (людини, сім'ї, колективу), виробників (підприємця, фірми, виробничого колективу), організацій, фірм, культурних і освітніх установ, держави в цілому, а саме - збереження земних багатств для майбутнього покоління шляхом ощадливості та раціонального використання природно-мінеральних ресурсів та економічних благ.

Висновки

Сучасне інформаційне суспільство характеризується новими підходами до використання мінерально-сировинних багатств та фінансових, технічних, мінеральних, товарних, виробничих та інших ресурсів: з одного боку, вони постійно і необмежено використовуються для виробництва валу товарної продукції з метою економічного зростання, з іншого, – запроваджується та реалізується світова концепція сталого розвитку для раціонального їх використання. Базовою ідеєю сталого розвитку є ресурсна ощадливість або ресурсозбереження, що в сучасних умовах набуває особливої значущості, зокрема в умовах російсько-української війни, яка нанесла колосальні збитки національному багатству України, зокрема і її природним ресурсам, а також кожній сім'ї, кожному громадянину.

Аналіз наукової літератури уможливив здійснення теоретичного обґрунтування, наукових підходів, визначення змісту, сутності, структури, етапів ресурсної ощадливості як соціально-економічного явища, соціально-економічного процесу та інструментальної цінності інформаційного суспільства.

Уточнення змісту понять «ресурси», «ощадливість», «ресурсоощадливість», «заощадження» і «ресурсозбереження» виявило, що у економічному дискурсі *заощадження* є тотожним поняттю «ресурсозбереження». Якщо термін «заощадження» використовується для позначення доходу населення, який не використовується у поточному житті і зберігається для майбутнього,

або певної частини капіталу: виробничого, товарного та грошового, який нагромаджується у процесі скорочення споживання, то термін «ресурсозбереження» стосується безпосереднього скорочення обсягів використання різноманітних ресурсів у процесі виробництва та побутового споживання.

Основними науковими підходами до розуміння *змісту ресурсної ощадливості або ресурсозбереження* є економічний, соціологічний, психологічний та культурологічний, які уможливають пояснювати її, *по-перше*, як соціально-економічні відносини з приводу збереження частини ресурсів (природних, фінансових, технічних, виробничих, товарних тощо) для використання в майбутньому; *по-друге*, як чинник, що формує соціальні очікування населення щодо підтримки досягнутого стандарту (рівня) життя у майбутньому; *по-третє*, як мотиватор до бережливого та розумного витрачання доходів та ресурсів у теперішній час задля забезпечення себе і нащадків у майбутньому житті від можливих загрозливих для більш-менш нормального проживання, а подекуди і для виживання і, *по-четверте*, як історично визначену життєву необхідність.

Сутність ресурсної ощадливості криється у внутрішніх зв'язках між здатністю людини виявляти наявні ресурси, виробляти матеріальні блага, заробляти доходи, використовувати їх у повсякденні чи трудовій діяльності і вмінням заощаджувати частину ресурсів чи доходів, створюючи певний резерв для задоволення власних потреб у майбутньому чи передавати у спадок майбутнім поколінням. Ресурсна ощадливість як соціально-економічне явище має чітко визначену емпірично фіксовану форму, а як соціально-економічний процес – мету, суб'єктів, об'єктів, структуру, етапи реалізації.

Інформаційне суспільство є тим простором, в межах якого ресурсна ощадливість стає одним з пріоритетних тенденцій його розвитку. Запровадження доктрини сталого розвитку, яка потребує розроблення та освоєння наукомістких та енергомістких виробництв, ресурсозаощадливих технологій, зниження матеріаломісткості виробництва (продукції), розробки розумних технологій, штучного інтелекту, спрямована на збереження природних ресурсів для

майбутніх поколінь.

Економія ресурсів, їх раціональне використання в сучасних умовах формує нову культуру заощадження – *lean-культуру* як новий підхід до споживання та розумних потреб. Російська агресія в Україні нанесла катастрофічних збитків національному багатству України, її природним ресурсам, тому поствоєнний час потребуватиме величезних людських і фінансових ресурсів для його відновлення і відтворення.

Таким чином, ресурсна ощадливість є сучасним трендом інформаційного суспільства та його інструментальною цінністю, оскільки завдяки їй суб'єкти трудової діяльності можуть і здатні свідомо обмежити свої витрати, раціонально використовувати природні, технічні, технологічні, виробничі, товарні, фінансові ресурси на основі формування *lean-культури* та розумних життєвих потреб.

Список використаних джерел

1. Бережливість. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бережливість> (дата звернення 14.01.2023).
2. Верхоглядова Н. І., Письменна О. Б. Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням. *Інвестиції: практика та досвід. Економічна наука*. 2015. № 16. С. 27-31.
3. Головка Б. Інформаційна соціологія: тематична диспозиція. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2004. № 2. С. 120-132.
4. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
5. Дзядичевич Ю. В. Економічні основи ресурсозбереження: навч. посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. 76 с.
6. Дука А. Потенціал заощаджень та їх ресурсоутворююча роль у забезпеченні інноваційного розвитку економіки України. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка*. 2012. № 136. С. 16-19.
7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41,

ст. 546). URL : https://rada.info/upload/users_files/04415867/aadb55c50bb7df40e783aea09761d053 (дата звернення 03.01.2023).

8. Заощадження населення України: формування та залучення в банки : монографія [Електронний ресурс] / Л. О. Примостка, В. Г. Шевалдіна. Київ : Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, 2014. 234 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32612109.pdf> (дата звернення 19.01.2023).

9. Екологічні наслідки нераціонального природокористування. URL : http://4ua.co.ua/ecology/yb2bd69a5d53a89521216d27_0.html (дата звернення 12.01.2023).

10. Кирєєв С. І. Економічні ресурси. Енциклопедія сучасної України. URL : <https://esu.com.ua/article-18802#:~:text=ЕКОНОМІЧНІ%> (дата звернення 11.01.2023).

11. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва : Гелиос АРБ, 2002. 352 с.

12. Косточка О. О. Генезис та еволюція теорії заощадження. *Науковий вісник ХДУ. Економічні науки*. 2015. Вип. 11. Ч. 3. С. 117-120.

13. Kuzior A., Lobanova A., Kalashnikova L. Green Energy in Ukraine: State, Public Demands, and Trends. *MDPI. Energies*. 2021, 14, 7745. URL : <https://doi.org/10.3390/en14227745> (дата звернення 12.01.2023).

14. Лобанова А.С., Кузіор О. Людина – Інформація – Природа: ризики та шанси взаємовпливу *Соціальні технології: Актуальні проблеми теорії та практики*. 2016. № 69-70. С. 137-146.

15. Lobanova L., Bayura V., Viznytsya Y., Bratchenko L., Karitka V. Intelligent specialization as a promising strategy for the sustainable development of industrial regions of Ukraine (the case of Kryvyi Rih industrial region). 2022. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016610020> (дата звернення 24.01.2023).

16. Марутян Р. Інформаційні ресурси: нові підходи до визначення поняття. *Сучасна українська політика. Політики і*

політологи про неї. 2009. Вип. 18. С. 93-104.

17. Майер Д.-М., Раух Д.-Е. Основні проблеми економіки розвитку / Пер. з англ.; кер. проекту та наук. ред. А. Філіпенко. Київ : Либідь, 2003. 684 с.

18. Ми поглинаємо ресурси Землі абсолютно нераціональними темпами. *Ecobusiness Group*. 23 квітня 2019. URL : <https://ecolog-ua.com/news/my-poglynayemo-resursy-zemli-absolyutno-neracionalnomy-tempamy> (дата звернення 12.01.2023).

19. Мельник Л. Г., Сотник І. М., Чигрин О. Ю. Економіка природних ресурсів: навч. посіб. Суми: Університетська книга. 2010. 346 с.

20. Носова Є. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні. *Економіка*. 2015. № 2 (167). С. 68-75.

21. Ощадливість на практиці. Світові тенденції, варті наслідування. *UFuture*. 7 грудня 2017. URL : <https://ufuture.com/uk/oshhadlivist-na-praktitsi-svitovi-tendentsiyi-varti-nasliduvannya/> (дата звернення 09.01.2023).

22. Погорілко В. Ф. Інформація. Енциклопедія сучасної України. Т. 11. URL : <https://esu.com.ua/article-12485> (дата звернення 12.01.2023).

23. Ресурсозаощадження – один з основних напрямів інтенсифікації виробництва. Екологія: підручник / Дорогунцов С. І., Коценко К. Ф., Хвесик М. А. та ін. Київ : Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, 2005. 371 с. URL : <https://buklib.net/books/28316/> (дата звернення 20.01.2023).

24. Словник української мови. Академічний тлумачний словник URL : <http://sum.in.ua/s/oshhadlyvyj> (дата звернення 12.01.2023).

25. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL : <http://sum.in.ua/s/zaoshhadzhennja> (дата звернення 12.01.2023).

26. Словник економічних термінів. URL : https://pidru4niki.com/1228032462956/politekonomiya/slovník_ekonomichnih_terminiv_ekonomichna_teoriya_politekonomiya (дата звернення 12.01.2023).

27. Словник іншомовних слів. URL : <https://www.jnsm.com.ua/cgi->

<bin/u/book/sis.pl?Qry=%D0%E5%F1%F3%F0%F1%E8> (дата звернення 22.01.2023).

28.Смовженко Т. Що Ви знаєте про день Ощадності? URL : <https://blogs.pravda.com.ua/authors/smovzhenko/4dd6da6064b0a> (дата звернення 12.01.2023).

29.Соціологічна енциклопедія / Укл. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.

30.Теорія економічного зростання Р. Харрода. Модель Харрода-Домара. *Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії*: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с. URL :

http://megalib.com.ua/content/8740_511_Teoriya_ekonomichnogo_zrostantnya_R_Harroda_Model_Harroda_Domara.html (дата звернення 16.01.2023).

31.Український тлумачний словник. URL : https://ukrainian_explanatory.academic.ru/112238/ощадливість (дата звернення 16.01.2023).

32.Філософський енциклопедичний словни / Гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис. 2002. 744 с.

33.Цибка М., Романова К., Ворфоломеев А. Ресурсоефективне та чисте виробництво: навч. посіб. Київ : UNIDO. Центр ресурсоефективного та чистого виробництва в Україні. 2017. 84 с.